

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА

БОРОВИК МИКОЛА АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 37(091)(477.51-25) «1954/1998»

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ В
СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ
(1954 – 1998рр.)**

Спеціальність 07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі всесвітньої історії Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент
Воронко Олег Григорович,
доцент кафедри всесвітньої історії
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т.Г. Шевченка

Офіційні опоненти:

доктор історичних наук, професор
Посохова Людмила Юрївна
професор кафедри історії України
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

кандидат історичних наук, професор
Плиско Леонід Миколайович
професор кафедри всесвітньої історії
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

Захист відбудеться « » _____ 201__ р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.10 Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна за адресою: 61077, м. Харків, майдан Свободи, 4, ауд. V-58.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (61077, м. Харків, майдан Свободи, 4)

Автореферат розісланий « » _____ 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат історичних наук, доцент

В.С. Майстренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми обумовлена наступними аспектами. Прагнення України увійти до європейського простору вимагає формування наукової і освітянської еліти, яка б відповідала рівню провідних європейських країн. Це завдання безпосередньо пов'язане з необхідністю радикальної реформи системи освіти, а особливо вищої, яка потребує прийняття нових навчальних планів та програм підготовки фахівців для всіх галузей народного господарства нашої держави, в тому числі й для вищої педагогічної школи.

Для кращого розуміння специфіки подальшого реформування освіти в незалежній державі Україна важливе значення має аналіз попередніх освітніх реформ. Варто краще зрозуміти причини необхідності таких змін, досягнення і прорахунки у їх проведенні, позитивні і негативні риси, реальні результати реформ, усвідомлення ролі старих освітянських традицій та нових європейських для визначення основних змін, яких потребує вища педагогічна освіта на сучасному етапі.

Конкретна історія Чернігівського педагогічного інституту (ЧПІ) ще не була об'єктом окремого спеціального дослідження, тому дає можливість розширити картину регіональної історіографії, зрозуміти роль і значення Північного регіону в освітньому просторі України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з тематикою науково-дослідницької роботи кафедр історії Центрально-східної Європи та всесвітньої історії Навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. (Протокол засідання вченої ради університету №5 від 26 грудня 2012 р.).

Мета дослідження – комплексне висвітлення процесу реорганізації та функціонування Чернігівського педагогічного інституту в системі вищої педагогічної освіти України.

Відповідно до визначеної мети передбачено вирішення таких **дослідницьких завдань**:

- проаналізувати наукову літературу з обраної проблеми;
- виявити і проаналізувати джерельну базу дисертації;
- вказати на методологію і методи дослідження;
- розкрити процес реорганізації педагогічної освіти від учительського до педагогічного інституту та створення навчально-матеріальної бази ВНЗ;
- дослідити процес структурування ЧПІ, що сприяло вирішенню навчально-виховних завдань;
- вивчити шляхи формування викладацького складу та контингенту студентів;

- розкрити організацію навчально-методичної роботи викладачів;
- дослідити роль і місце зовнішнього контролю за організацією навчально-виховного процесу;
- виявити основні напрямки наукової роботи у ВНЗ.

Об'єктом дослідження є Чернігівський педагогічний інститут у системі вищої педагогічної освіти України.

Предметом дослідження є історія ЧПІ: реорганізація та функціонування навчально-виховного та наукового центру Сіверщини.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють увесь період існування Чернігівського педагогічного інституту (1954 – 1998 рр.).

Територіальні межі охоплюють терени міста Чернігова, в якому діяв ЧПІ.

Наукова новизна дисертації визначається тим, що на основі широкого кола джерел реконструйовано історію ЧПІ, показано його роль в освітянському просторі України. Зокрема в дисертації досліджені:

уперше:

- розглядається історія ЧПІ як самостійна наукова проблема, для вирішення якої використано комплексний підхід;
- проаналізовано розвиток педагогічної освіти у м. Чернігові та створення навчально-матеріальної бази ВНЗ;
- вивчені шляхи формування викладацького складу та контингенту студентів;

- розкрито організацію навчально-методичної роботи викладачів;
- досліджено роль і місце зовнішнього контролю за організацією навчально-виховного процесу;
- виявлено основні напрямки наукової роботи у ВНЗ;
- введено до наукового обігу значне коло раніше не опублікованих архівних матеріалів;

дістало подальший розвиток:

- висвітлення змін в організації різних видів педагогічної практики;

уточнено:

- процес структурування ЧПІ, що сприяв вирішенню навчально-виховних завдань.

Практичне значення дослідження. Матеріали дисертації можуть бути використані в ході підготовки проектів реформування вищої школи в Україні, для підготовки узагальнюючих праць і підручників з історії України, при підготовці спецкурсів з історії освіти, історичного краєзнавства й історії педагогіки та для підготовки довідково-бібліографічних видань.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, отримані в ході підготовки дисертації, були апробовані на науково-практичних конференціях «Треті» та «Четверті Фльорівські читання» (Чернігів, жовтень

2013 р., жовтень 2015 р.), VIII і IX науково-практичних конференціях «Сіверщина в історії України» (Глухів, 2015 р., 2016 р.), Міжнародних науково-практичних конференціях Чернігівського юридичного коледжу Державної пенітенціарної служби України (2013 – 2015 рр.), а також на засіданнях кафедр історії Центрально-східної Європи та всесвітньої історії Навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка.

Особистий внесок здобувача. Результати дослідження відображені в 16 публікаціях, з них одна монографія (у співавторстві з А. Боровиком), 9 – розміщені у фахових, вітчизняних виданнях, 1 – у іноземному, періодичному виданні.

Структура дисертації обумовлена предметом і об'єктом дослідження та відповідає його меті й основним завданням. Робота складається із вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури – 379 найменувань і 13 додатків. Загальний обсяг рукопису становить 258 сторінок, у тому числі 185 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано вибір теми дослідження, вказано на актуальність, визначено предмет і об'єкт дослідження, його мету і завдання, окреслено хронологічні межі, розкрито наукову новизну, практичне значення та апробацію роботи.

Перший розділ «Історіографія, джерельна база, методологія і методи дослідження» має три підрозділи. У першому – *«Стан наукової розробки проблеми»* подається характеристика наукових робіт з використанням проблемно-хронологічного принципу, за яким виділено дві окремі групи публікацій, що концентрують у собі розвиток історико-наукових поглядів радянського періоду та за часів незалежності України.

Серед робіт 50-х років, які характеризували загальну діяльність радянської народної освіти, відзначено дослідження М.М. Гриценка у колективній роботі «Розвиток народної освіти і педагогічної науки в Українській РСР»¹.

До 40-річчя жовтневої революції вийшла робота М.С.Гриценка, яка стосувалася розвитку радянської школи в Україні². Автор її намагався показати «великі перетворення в галузі народної освіти» за 40 років

¹ Розвиток народної освіти і педагогічної науки в Українській РСР (1917 – 1957). – К.: Радянська школа, 1957. – 448 с.

² Гриценко М.С. Розвиток радянської школи на Україні /М.С. Гриценко – К.: Радянська школа, 1958. – 72 с.

радянської влади. У четвертому розділі мова йде про підготовку педагогічних кадрів та роботу радянського учительства. Аналіз роботи педагогічних навчальних закладів, і в тому числі Чернігівського, у праці відсутній.

Значно більших масштабів у вивченні цієї проблеми було досягнуто в 60-х роках, коли вийшли у світ спеціальні видання, у яких вивчалися питання щодо існуючої системи народної освіти й підготовки педагогічних кадрів в Україні³. Була опублікована колективна робота «Вища школа на новому етапі», на сторінках якої партійні працівники, ректори, проректори, декани та завідувачі кафедр ВНЗ розповіли про перебудову роботи вищої школи⁴.

Наприкінці 60-х років було видано фундаментальне дослідження про розвиток вищої освіти в Українській РСР за 50 років радянської влади в двох частинах. Перша частина стосувалася періоду від 1917 й до 1945 років, а друга частина – 1945 – 1967 років⁵. В роботі йшла мова про формування широкої мережі різногалузевих вищих навчальних закладів Української РСР.

Інтерес для теми дослідження має перший друкований нарис з історії Чернігівського педагогічного інституту, підготовлений його працівниками, доцентами В.С. Кролевцем, В.У. Чорноусом та В.Ф.Шморгуном⁶. Головною її метою було показати читачу півстолітню історію навчального закладу. На основі архівних матеріалів, повідомлень у періодичній пресі автори нарису показали основні етапи розвитку педагогічного навчального закладу у м. Чернігові. В стилі того часу вони акцентували увагу на його здобутках та досягненнях.

Висвітлення окремих проблем діяльності факультетів і кафедр ЧПІ з'являються у поодиноких статтях викладачів інституту⁷. Ці публікації дають можливість більше дізнатися про роботу факультету педагогіки та методики

³ Гриценко М.С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917 – 1965 рр.) / М.С. Гриценко – К.: Радянська школа, 1966. – 260 с.

⁴ Вища школа на новому етапі (З досвіду перебудови вищої школи на Україні). – К.: Вид-во політ. літер. УРСР, 1961. – 240 с.

⁵ Вища освіта Української РСР / Кер. автор. колективу В.І. Пітов. Част. II. (1945 – 1967). – К.: Вид. Київського університету, 1968. – 540 с.

⁶ Півстоліття невтомної праці. Нарис історії Чернігівського педагогічного інституту ім. Т.Г. Шевченка / Автори: В.С. Кролевець, В.У. Чорноус, В.Ф. Шморгун. – К.: Радянська школа, 1966. – 100 с.

⁷ Шморгун В.Ф. Робота факультету педагогіки та методики початкової освіти / В.Ф. Шморгун // Радянська школа. 1961. № 4. С. 63 – 66; Неліп І.П. Роль кафедри в організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення суспільних наук / І.П. Неліп, М.Г. Пушкарєнко // Український історичний журнал. 1977. № 1. С. 113 – 118.

початкової освіти та про роль викладачів кафедр суспільних дисциплін у організації самостійної роботи студентів.

Серед досліджень, які характеризують діяльність педагогічної вищої школи СРСР, слід відзначити працю Ф.Г.Паначина⁸. У ній автор розглядає проблеми розвитку педагогічної освіти як функціонування єдиної радянської освітньої системи, показані шляхи і напрямки реорганізації вищої педагогічної школи від кінця 1917 до середини 70-х років. У книзі знайшли відображення проблеми формування кадрового складу викладачів педагогічних інститутів СРСР.

Серед праць, в яких вивчаються деякі питання з історії вищої педагогічної освіти України, можна виділити дисертаційні роботи⁹. І хоч частина дисертацій зосереджує увагу на з'ясуванні педагогічної проблематики, проте у них наявне історико-партійне висвітлення досягнень радянської влади у галузі народної освіти.

Аналіз літератури другої половини 50-х – початку 90-х років ХХ ст. з проблем розвитку вищої педагогічної школи дає змогу зрозуміти специфіку перетворень у системі вищої педагогічної освіти. Були зроблені спроби вивчення історії окремих ВНЗ і в тому числі Чернігівського педагогічного інституту.

Другий період історіографії (90-ті рр. – до нинішнього часу) пов'язаний із здобуттям Україною незалежності, що позитивно вплинуло на розвиток історичної науки. З початку 90-х років ситуація в історіографії різко змінилася, з'явилася велика кількість проблем, що раніше не досліджувалися, кардинально змінилися оцінка подій та підходи у їх висвітленні.

Історія, досвід та уроки розвитку вищої педагогічної освіти в Україні представлені у дослідженнях В.К. Майборода та С.В. Майборода¹⁰. У роботі

⁸ Паначин Ф.Г. Педагогическое образование в СССР. Важнейшие этапы истории и современное состояние / Ф.Г. Паначин – М.: Педагогика, 1975. – 224 с.

⁹ Гриценко М.С. Развитие общеобразовательной школы в Украинской ССР (1917 – 1967 гг.): дис. док. пед. наук / М.С. Гриценко. – К., 1969. – 392 с.; Кобзарева Т.И. Развитие высшего заочного образования в Украинской ССР (1928 – 1975 гг.): дис. канд. пед. наук / Т.И. Кобзарева. – К., 1977. – 260 с.; Мойсенко В.Д. Руководство КПСС развитием народного образования (1945 – 1958 гг.): дис. док. истор. наук / В.Д. Мойсенко. – К., 1979. – 398 с.; Худоминский П.В. Развитие системы повышения квалификации педагогических кадров советской общеобразовательной школы (1917 – нач. 80-х гг.): дис. док. пед. наук / П.В. Худоминский. – М., 1985. – 412 с.

¹⁰ Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917 – 1985 рр.) / В.К. Майборода – К.: Либідь, 1992. – 196 с.; Майборода

В. К. Майбороди вперше в хронологічній послідовності з'ясовано стан та розвиток вищої педагогічної освіти від 1917 р. до 1985 р. Починаючи з другого розділу, автор вивчає питання реорганізації і розвитку закладів вищої педагогічної освіти, і в тому числі діяльність Чернігівського педагогічного інституту як і інших інститутів у системі педагогічної освіти.

Історіографія з історії діяльності інститутів вищої педагогічної освіти поповнилася значною кількістю досліджень, присвячених ювілейним датам окремих педагогічних інститутів-університетів: Київського, Кам'янець-Подільського, Бердянського, та інших¹¹. Розглядаючи низку проблем становлення та розвитку радянської вищої педагогічної школи, дослідники розкривають особливості освітньої системи, її структури і фінансування, організацію навчального процесу, формування педагогічних кадрів тощо.

За ініціативою Академії педагогічних наук України, Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи, Інституту вищої освіти України у видавництві «Знання України» було видано серію книг, присвячених аналізу розвитку педагогічної освіти і науки в Україні. Зокрема у праці «Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Чернігівська область»¹² мова йде про педагогічні навчальні заклади Чернігівщини й в тому числі у загальних рисах характеризується діяльність Чернігівського педагогічного інституту як складової загальної історії педагогічного університету.

Поодинокі моменти історії Чернігівського педагогічного інституту з'являються у публікаціях Гриня¹³, О.Я. Рахна¹⁴, Л.М. Шарої¹⁵ та інших.

С.В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917-1959 рр.) / С.В. Майборода – К.: УАДУ, 2000. – 305 с.

¹¹ Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський національний університет (1918 – 2008 рр.): історичний нарис / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарніцький. – К.-Подільськ: Абетка нова, 2007. – 227 с. Крижко В. Бердянський державний педагогічний університет / В.Крижко // Слово і час. 2008. № 2. С. 3.

Національний педагогічний університет М.П. Драгоманова: 175 років з дня заснування / В.П. Андрущенко, Г.І. Волинка, О.С. Падалка та ін. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – 64 с.

¹² Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Чернігівська область / ред. рада вид.: В.Г. Кремень (гол.). – К.: Знання України, 2012. – 419 с.

¹³ Гринь Д.К. Два десятиріччя навчальної праці та подальшого зростання: сторінки з історії ЧПУ (1954 – 1974 рр.) / Д.К. Гринь // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2007. Вип. 34. С. 185 – 199.

¹⁴ Рахно О.Я. Чернігівський державний педагогічний інститут: роки повоєнного відродження (1943 – 1954 рр.) / О.Я. Рахно // Матеріали науково-

Автори вводять до наукового обігу окремі архівні документи та розглядають деякі деталі діяльності педагогічного колективу інституту.

Важливим внеском у дослідженні історії навчального закладу є також розвідки історії окремих факультетів. Все більше публікацій цієї тематики з'являлося у період відзначення ювілейних дат окремих структурних підрозділів університету. Так, у ряді статей декани О.В. Бобир¹⁶, О.І. Соколенко¹⁷, О.М. Торубара¹⁸, М.А.Скок¹⁹ зосередили увагу на окремих сторінках діяльності окремих факультетів. Здебільшого у них увага акцентується на основних етапах їх становлення, кадровому складі кафедр та певних здобутках професорсько-викладацького складу в навчальній та науковій справі.

За останню чверть століття дослідники неодноразово зверталися до історії виникнення та діяльності окремих кафедр педагогічного університету. Роботи В.О. Дятлова²⁰, М.І.Гриценка та Ю.В. Дятлова²¹, В.М. Половця²²,

практичної конференції «Перші Фльорівські читання». – Чернігів, 2010. С. 58 – 63.

¹⁵ Шара Л. Чернігівський державний педагогічний інститут: з історії розвитку (80-ті – поч. 90-х р. XX ст..) / Л. Шара // Матеріали науково-практичної конференції «Перші Фльорівські читання». – Чернігів, 2010. С. 63 – 65.

¹⁶ Бобир О.В. Факультет початкового навчання / О.В. Бобир // Початкова школа. 1996. № 9. С. 7 – 9; Бобир О.В. Факультет початкового навчання – 70 / О.В. Бобир. – Чернігів, 1998. – 21 с. Бобир О.В. Тут готують першого вчителя / О.В. Бобир // Початкова школа. 2008. – № 5. С. 1 – 3.

¹⁷ Соколенко О., Зайченко І. Сьогодення фізмату / Олександр Соколенко, Іван Зайченко // Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові: від колегіуму до університету: Збірник матеріалів Ювілейної наукової конференції. – Чернігів: Сіверянська думка, 2001. С. 114 – 115.

¹⁸ Торубара О. Технологічний факультет: від минулого до майбутнього / О.Торубара // Трудова підготовка в закладах освіти. 2011. № 6. С. 34 – 36.

¹⁹ Скок Н.А. Психолого-педагогічному факультету – 10 лет / Н.А. Скок // Вісник Чернігівського національного педагогічного факультету. Серія: Психологічні науки. – Чернігів, 2014. Вип. 121. Т. 1. С. 3-4.

²⁰ Дятлов В.О. Кафедра всесвітньої історії: колективний портрет на тлі доби / В.О. Дятлов // Кафедра всесвітньої історії Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка: до 90-річчя Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка / В.О. Дятлов, І.В. Кондратьєв, К.М. Ячменіхін. – Чернігів, 2007. С. 3 – 12.

²¹ Гриценко М.І. Кафедра фізики та астрономії: історичний нарис / М.І. Гриценко, Ю.В. Дятлов. – Чернігів: ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2016. – 28 с.

В.П.Коваленка²³ та інших дали змогу розширити уявлення про роботу окремих кафедр, ввести у науковий обіг архівні документи.

Важливе значення для більш повного відображення історії Чернігівського національного педагогічного університету мало вивчення життя і діяльності керівників навчального закладу та його викладачів. Різним аспектам професійно-педагогічної та організаційно-наукової діяльності представників інституту-університету присвячена низка праць, О. Коваленка, В. Ткаченко, Н. Ципляк²⁴, М. Кеда²⁵ та інших

Останнім часом вийшли в світ публікації, присвячені діяльності керівників навчального закладу за час його сторічної історії. Серія статей А.М. Боровика присвячена життєпису та педагогічній і науковій діяльності керівників інституту Г.А.Василенка, С.І. Воробйова, та інших²⁶. А у статтях М.А. Боровика мова йде про керівництво навчальним закладом В.М. Костарчука та О.Ф. Явоненка²⁷. Як наслідок тривалої пошукової роботи цих

²² Половець В.М. Про організаційно-методичні та методологічні засади діяльності кафедри українознавства та політології / В.М. Половець // Вища школа: проблеми, пошуки, тенденції: матеріали науково-методичного семінару. – Чернігів: Вид. ЧНПУ, 1999. Вип. 1. С. 5 – 20.

²³ Коваленко В.П. Кафедра історії та археології України: колективний портрет на тлі доби / В.П. Коваленко // Кафедра історії та археології України Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка / В.П. Коваленко, О.Б. Коваленко, Л.В. Ясниська. – Чернігів: Сіверянська думка, 2005. С. 3 – 16.

²⁴ Коваленко О.Б. Щербаків Василь Карпович / О.Б. Коваленко, В.В. Ткаченко // Репресоване краєзнавство (20 – 30-ті рр.). – К., 1991. С. 353 – 354.

²⁵ Кеда М. Результати науково-дослідницької роботи Інституту історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського / М. Кеда // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Історичні науки. – Чернігів, 2014. Вип. 123. № 10. С. 244 – 249.

²⁶ Боровик А.М. Реабілітований історією: Василенко Г.А. – директор Чернігівського учительського інституту (1935 – 1937 рр.) / А.М. Боровик // Матеріали науково-практичної конференції «Треті Фльорівські читання». Чернігів: Вид. ЧНПУ, 2013. С. 5 – 8; Боровик А.М. Чернігівський інститут народної освіти за часів керівництва С.І. Воробйова / А.М. Боровик // Сіверянський літопис. Всеукраїнський науковий журнал. 2014. № 6. С. 356 – 363 та інші.

²⁷ Боровик М.А. Роль Костарчука В.М. у формуванні навчальної бази Чернігівського педагогічного інституту / М.А. Боровик // Міжнародна науково-практична конференція: матеріали виступів. Чернігів: Десна Поліграф, 2014. С. 47 – 51; Боровик М.А. Формування навчальної бази

авторів у 2016 р. було видано монографію «Історія Чернігівського національного педагогічного університету у біографіях його керівників»²⁸.

Історіографічний аналіз дає можливість зробити висновок, що в радянській і українській історичній літературі відсутнє комплексне дослідження історії Чернігівського педагогічного інституту, проте накопичено певний матеріал та зроблені перші спроби подати деякі аспекти з його історії.

У *підрозділі 1.2* мова йде *про джерельну базу* дослідження. За своїм походженням, змістом та науковою цінністю документи і матеріали, використані у ході підготовки наукового дослідження, можна умовно поділити на кілька груп: документи актового характеру та діловодна документація, статистичні дані, матеріали періодичної преси, наукові та навчально-методичні праці викладачів.

У дисертації дана характеристика кожної групи джерел, які дали можливість дослідити вказану проблему. Важливе значення відіграли документи і матеріали, що зберігаються у державних архівах України. Особливу цінність мають матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Державного архіву Чернігівської області та архіву Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Їх основу склали документи офіційно-ділового й особистого характеру, що містять значну кількість статистичних матеріалів, характеризують навчальний процес та наукову діяльність викладачів інституту.

Значну роль відіграли опубліковані документи з історії України, які вже стали надбанням науковців та громадськості і містять матеріали про розвиток закладів освіти республіки в 50-90-х роках ХХ ст. Окрім того, використані збірники статистичних матеріалів про розвиток вищої освіти України.

Зокрема нами використано понад 200 публікацій, як у центральних, так і у місцевих періодичних виданнях. Більше половини статей, опублікованих у місцевій пресі, стосувалися відзначення ювілейних дат інституту, факультетів та викладачів.

Наукові та навчально-методичні праці дають змогу з'ясувати та оцінити розвиток напрямків досліджень, наукові інтереси викладачів різних кафедр.

Чернігівського педагогічного інституту за період управління ним О.Ф. Явоненком / М.А. Боровик // Міжнародна науково-практична конференція: матеріали виступів. Чернігів: Десна Поліграф, 2015. С. 40 – 43.

²⁸ Боровик А.М. Історія Чернігівського національного педагогічного університету в біографіях його керівників/ А.М. Боровик, М.А. Боровик. – К.: СПД Чалчинська Н.В., 2016. – 416 с.

Аналіз вивчених джерел свідчить, що вони цілком достовірні і достатні для розкриття теми. Значна частина цих документів вводиться у науковий обіг вперше.

У підрозділі 1.3 проаналізовано *методологію і методи дослідження*. Зазначено, що методологічну основу цієї дисертаційної роботи становить полідисциплінарний підхід, зорієнтований насамперед на використання методологічних принципів, які були сформовані у процесі розвитку таких сучасних напрямів історичної науки, як інтелектуальна і культурна історія, історія повсякденності, компаративістика. Ці напрями обрані із урахуванням завдань дослідження історії навчального закладу як історико-освітньої проблеми.

В основу дослідження покладено дотримання методологічних прийомів та найважливіших принципів: історизму, системності, об'єктивності, всебічності, наступності. У роботі описано використання цих принципів у ході дослідження зазначеної проблеми.

Автор використав основні дослідницькі методи, які поділив на такі підгрупи: загальнонаукові, міждисциплінарні та специфічно-історичні. Використано такі загальнонаукові методи: історичний, логічний, систематизації. Значне місце зайняли методи історіографічного аналізу, синтезу, системно-структурного і проблемного підходів, проблемно-хронологічний, історико-ситуаційний, порівняльний, ретроспективний, біографічний, методи типологізації, класифікації, періодизації. У дисертації вказано як ці методи дозволили всебічно дослідити заявлену тему.

У межах нашого дослідження здебільшого використовується термін «Чернігівський педагогічний інститут». Проте у змісті роботи вживаються також й інші назви навчального закладу. Тому вважаємо за необхідне дати з цього приводу деякі пояснення. У період реорганізації учительського інституту в педагогічний у середині 50-х років XX століття як в Україні так і в цілому в СРСР термін «державний» не вказувався у назві навчального закладу, хоча всі вони були державними за формою власності. У Постанові Ради Міністрів УРСР від 28 березня 1961 р. навчальний заклад названий державним і присвоєно йому ім'я Т.Г. Шевченка. Така назва інституту проіснувала до реорганізації його в педагогічний університет. У назві теми дисертації нами вказаний інститут як державний, але не названо його ім'я Т.Г. Шевченка. Це зроблено лише тому, що на початковому етапі його функціонування такого імені у навчального закладу не було. Тому було б помилкою використання цього імені з 1954 р.

У другому розділі досліджується «Розвиток системи вищої педагогічної освіти в Чернігові». Зокрема у підрозділі 2.1 мова йде про реорганізацію педагогічної освіти від учительського до педагогічного інституту та створення навчально-матеріальної бази навчального закладу.

Встановлено, що існуюче ще за учительського інституту приміщення колишньої середньої школи № 16, неповною мірою задовольняло потреби реорганізованого педагогічного інституту. Для покращення умов роботи інституту в 1957 – 1960 рр. до діючого приміщення було зроблено дві добудови з актовим і спортивним залами, аудиторіями та кабінетами. Крім того було збудовано типову навчальну майстерню, лабораторію електрозварювання та інше. У грудні 1962 р. було введено в дію типовий п'ятиповерховий студентський гуртожиток.

Наступне розширення навчальних площ відбулося з 1967 – 1968 навчального року, коли розпочалося будівництво нового навчального корпусу. На початку 1969 – 1970 навчального року було введено в дію новий корпус загальною площею 7740 м². Проте забезпечення навчального процесу навчально-лабораторними площами в Чернігівському педінституті в розрахунку на одного студента до 1998 р. так і не досягнуло середнього показника по вищим педагогічним закладам.

Автор аналізує стан забезпечення навчального процесу необхідними засобами навчання, обладнанням навчальних лабораторій і кабінетів, збільшенням кількості літератури до бібліотеки по кожному періоду діяльності педагогічного інституту. У дисертації порівнюється стан забезпечення навчальними площами та обладнанням різних педагогічних вишів України.

У підрозділі 2.2 «Процес формування структурних підрозділів» встановлено, що на час реорганізації Чернігівського учительського інституту в педагогічний у 1954 – 1955 н. р. діяли два факультети: фізико-математичний та мовно-літературний та працювало шість кафедр. Дві кафедри були загальноінститутськими: педагогіки і психології та кафедра марксизму-ленінізму. Крім того, діяли дві секції викладачів: іноземної мови та фізвиховання.

Процес формування структурних підрозділів Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т.Г. Шевченка пройшов складний шлях еволюції. Автор дисертації проаналізував всі зміни, які відбулися за 44-річний період. Кількість факультетів і кафедр значною мірою залежало від потреби середньої школи в кваліфікованих педагогічних кадрах різних спеціальностей. Це давало змогу виконувати поставлені перед педагогічним колективом вишу завдання. На березень 1998 р. у педагогічному інституті працювали 6 факультетів та 28 факультетських кафедр. Окрім того, працювало ще 5 загальноінститутських кафедр. Тобто загальна кількість кафедр в інституті становила 33.

У підрозділі 2.3 вивчається питання **формування викладацького складу та контингенту студентів**. У роботі проаналізовано поетапне зростання контингенту студентів та відповідне збільшення чисельності

викладачів. За час діяльності педагогічного інституту контингент студентів збільшився від 373 до 4728 осіб, тобто майже в 13 разів. За цей час в його стінах було підготовлено, за нашими підрахунками, на денному відділенні 15513, а на заочному - 12633 учителів різних спеціальностей.

У 9 разів збільшився кількісний склад викладачів. Значно поліпшився якісний його стан. Замість 6 кандидатів наук, які працювали на початку створення педінституту, на завершальному етапі його діяльності працювали 21 доктор наук та 132 кандидати наук. За кадровим складом навчальний заклад відповідав встановленим параметрам для вищих навчальних закладів четвертого рівня акредитації. Автор дисертації проаналізував кількісні параметри контингенту студентів та складу викладачів на різних етапах діяльності навчального закладу та в загальноукраїнському масштабі.

У третьому розділі «Навчальний процес та наукова робота в Чернігівському педагогічному інституті» досліджено навчально-методичну роботу викладачів, проведення зовнішнього контролю за роботою навчального закладу та визначено основні напрямки наукової діяльності.

Зокрема, у **підрозділі 3.1** мова йде про **навчально-методичну роботу викладачів інституту**. Встановлено, що за тривалий період існування Чернігівського педагогічного інституту удосконалення системи навчально-методичної роботи пройшло три етапи. У першому десятиріччі роботи інституту особлива увага була звернена на перехід на нові навчальні плани та програми лише двох існуючих факультетів й оволодіння викладачами вузівською методикою проведення теоретичних і практичних занять, організацію самостійної роботи студентів, вироблення цілісної системи навчальної діяльності та здійснення внутрішньовузівського контролю.

На наступному етапі, який тривав з другої половини 60-х років до початку 90-х років із збільшенням кількості факультетів до шести була звернута увага на формування системи організації навчальної діяльності на новостворених факультетах та удосконалення і використання нових підходів до навчально-виховної роботи. Особлива увага зосереджена на співпраці навчального закладу із школами через створення філіалів кафедр, а згодом і навчально-наукових методичних комплексів.

Третій етап, який тривав з 1991 р. до реорганізації педінституту в педуніверситет у 1998 р., розпочався складний процес становлення української державності, а разом з тим і формування нормативно-правової бази організації навчального процесу у вищій школі. Це дало змогу відкрити нові подвійні спеціальності та розширити сферу освітніх послуг і можливостей працевлаштування випускників. Відбулося удосконалення навчального процесу, впровадження української мови у викладання навчальних дисциплін.

Автор дисертації наголошує, що за час діяльності педагогічного інституту була сформована система проведення різних видів педагогічної практики.

У підрозділі 3.2 мова йде про здійснення зовнішнього контролю за навчально-виховним процесом. На початковому етапі діяльності педагогічного інституту працівники Міністерства освіти УРСР зосередили значну увагу на перебудові всієї навчально-виховної роботи, що відповідала б вимогам вищої школи.

В період 60-70-х років зовнішній контроль стосувався окремих підрозділів інституту і загальної оцінки організації навчального процесу у вишій комісії не давали.

Важливе значення для об'єктивної оцінки роботи Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т.Г. Шевченка мала його фронтальна перевірка комісією Міністерства освіти УРСР, що проходила з 1 по 10 квітня 1981 р. Наприкінці квітня колегія Міністерства освіти розглянула підсумки результатів перевірки. Вона в цілому позитивно оцінила організацію підготовки учительських кадрів у вишій, констатувала належне забезпечення навчального процесу науково-педагогічними кадрами та їх наукову діяльність тощо. Значне місце у рішенні займали недоліки в роботі навчального закладу.

У жовтні 1981 р. була проведена ще одна перевірка роботи педагогічного інституту ініційована ЦК Компартією України. За результатами роботи комісії 14 грудня 1981 р. була прийнята спеціальна постанова ЦК КПУ. Автор дисертації аналізує результати цієї перевірки, а також результати наступних контрольних заходів пов'язаних з атестацією і ліцензуванням навчального закладу.

У підрозділі 3.3 мова йде про «Основні напрямки наукової роботи». Вивчення цієї проблеми умовно поділено на три періоди: перший – розпочинається з другої половини 50-х і триває до середини 60-х років, коли діяли два факультети і відбулося становлення системи наукової роботи у вишій. Другий – з середини 60-х – до початку 90-х років, коли відбулося збільшення кількості факультетів та покращення якісних наукових здобутків викладачів. Третій період пов'язаний з утворенням незалежної української держави у 1991 р. – до реорганізації педінституту в педагогічний університет у 1998 р.

На першому етапі у педагогічному інституті основними напрямками наукової діяльності викладачів була підготовка і публікація результатів власних наукових досліджень, поширення досягнень науки серед учителів та молоді. На стадії становлення була студентська науково-дослідна робота, коли студенти набували елементарних навичок дослідницької роботи в науковому товаристві.

На другому етапі була сформована системи організації наукової діяльності на новостворених факультетах. З покращенням якісного складу викладачів були підвищені завдання з видання наукової продукції у вигляді підручників, методичних посібників, а також розширення планів госпдогвірної тематики та створення перших науково-дослідних осередків. Значно результативнішим стало керівництво науково-дослідною роботою студентів, коли вони ставали переможцями і призерами республіканських та всесоюзних предметних олімпіад.

Характерною особливістю третього етапу організації наукової роботи стала поява важливого напрямку підготовки викладачів високої кваліфікації через інститутську аспірантуру. У 90-х роках в педінституті дійшли до системи самозабезпечення кадрами вищої кваліфікації за схемою: студент – спеціаліст – кандидат наук.

Збільшуються обсяги публікації наукової продукції. Науковий потенціал викладачів інституту спричинив розширення науково-дослідницьких осередків та виникнення наукових шкіл під керівництвом провідних професорів інституту. Внаслідок цього ЧПІ почав відігравати роль провідної наукової інституції Сіверянського краю.

У висновках підведено підсумки дисертації, основними з яких є такі:

- Аналіз стану розробки теми дисертаційного дослідження дає можливість стверджувати, що до цих пір історія Чернігівського педагогічного інституту не була предметом спеціального дослідження.

Зібрана нами джерельна база та її опрацювання дозволило проаналізувати і узагальнити досліджувану проблему. Опрацьовані джерела свідчать, що вони цілком достовірні і достатні для розкриття теми.

- Реорганізація Чернігівського учительського інституту у педагогічний інститут як вищий навчальний заклад відбулася у 1954 р., коли в УРСР завершувалося створення радянської системи підготовки педагогічних кадрів та зникли учительські інститути як залишок старої системи підготовки учителів. Незважаючи на загальну спрямованість освітянських реформ в межах СРСР, їх реалізація і конкретні форми проведення мали свою регіональну специфіку.

Формування навчально-матеріальної бази Чернігівського педінституту відбувалося на основі принципу спадковості, коли як основне приміщення, так і всі необхідні засоби навчання та приладдя перейшли від учительського інституту. Розширення навчальної бази у послідовному відбувалося шляхом добудови до існуючого нових аудиторій, лабораторій, спортивних залів, бібліотеки з читальними залами, актового залу та будівництва типових гуртожитків.

Крім того, педінститут отримав від місцевих органів влади приміщення колишніх партійних чи державних установ, де розмістилися військова

кафедра та історичний факультет. Проте забезпечення навчального процесу навчально-лабораторними площами в Чернігівському педінституті в розрахунку на одного студента до 1998 р. так і не досягнуло середнього показника по вищих педагогічних навчальних закладах.

- Процес формування структурних підрозділів Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т.Г. Шевченка був багатоетапним і пройшов складний шлях розвитку. На час реорганізації Чернігівського учительського інституту в педагогічний діяли два факультети: фізико-математичний та мовно-літературний, шість кафедр. На березень 1998 р. у педагогічному інституті працювали 6 факультетів, 28 факультетських кафедр та 5 – загальноінститутських. Кількість факультетів і кафедр значною мірою залежало від потреби української школи в кваліфікованих педагогічних кадрах, це давало змогу виконувати поставлені перед педагогічним колективом вищу завдання.

- За час діяльності педагогічного інституту у 9 разів збільшилася кількість викладачів, значно поліпшився якісний його склад. Замість 6 кандидатів наук, які працювали на початку створення педінституту, на завершальному етапі його діяльності працювали 21 доктор наук та 132 кандидати наук. За кадровим складом навчальний заклад відповідав встановленим параметрам для вищих навчальних закладів четвертого рівня акредитації. Значно зріс контингент студентів педінституту з 373 до 4728 осіб, тобто майже в 13 разів. За кількістю студентів денної форми навчання з 27 педагогічних навчальних закладів України Чернігівський педінститут займав 12 місце. За майже 44-річну діяльність Чернігівського державного педагогічного інституту в його стінах було підготовлено, за нашими підрахунками, 28146 учителів різних спеціальностей.

- За тривалий період існування Чернігівського педагогічного інституту удосконалювалась вся система навчально-методичної роботи. За перше десятиріччя роботи інституту особлива увага була звернена на перехід до нових навчальних планів та програм лише двох існуючих факультетів й оволодіння викладачами вузівською методикою проведення теоретичних і практичних занять, організацію самостійної роботи студентів, вироблення цілої системи навчальної діяльності та здійснення внутрішнього контролю.

На наступному етапі, який тривав з другої половини 60-х років до початку 90-х років, із збільшенням кількості факультетів до шести була звернута увага на формування системи організації навчальної діяльності на новостворених факультетах та удосконаленні і використанні нових підходів до навчально-виховної роботи.

На третьому етапі, який тривав з 1991 р. до реорганізації педінституту в педуніверситет у 1998 р., розпочався складний процес становлення української державності, а разом з тим і формувалася нормативно-правова

база організації навчального процесу у вищій школі. Це дало змогу відкрити нові подвійні спеціальності та розширити сферу освітніх послуг. За весь час діяльності Чернігівського державного педагогічного інституту була сформована ціла система проведення різних видів педагогічної практики.

- Контрольні заходи здійснювали комісії освітянської галузі союзного чи республіканського рівня. Одна з перевірок була ініційована вищим республіканським партійним органом, результатом якої відбулись зміни керівництва навчальним закладом та відкриття правоохоронними органами кримінальних справ, звільнення з роботи ряду викладачів. В незалежній Україні перевірки проводили різні підрозділи Міністерства освіти здебільшого для визначення акредитаційного рівня ВНЗ та перевірки набутих теоретичних знань й практичних умінь і навичок студентів.

Аналіз архівних матеріалів різного роду перевірок вказує на те, що вони мали позитивне значення для подальшого розвитку навчального закладу.

- За сорокачотирьохрічну історію Чернігівського педагогічного інституту удосконалювалась вся система організації наукової роботи. У першому десятиріччі діяльності інституту головна увага була зосереджена на формуванні в свідомості кожного викладача необхідності виконання наукових досліджень як необхідної умови реалізації індивідуального плану роботи. Окрім того, були впроваджені основні напрямки даного виду діяльності, типові для вищої педагогічної школи.

На другому етапі, який тривав з другої половини 60-х років до початку 90-х, коли збільшилася кількість факультетів до шести, виникла необхідність формування системи організації наукової діяльності на новостворених факультетах. З покращенням якісного складу викладачів були підвищені завдання з видання наукової продукції у вигляді підручників, методичних посібників, а також розширені плани госпдогвірної тематики та створені перші науково-дослідні осередки. Значно результативнішим стало керівництво науково-дослідною роботою студентів.

З утворенням незалежної держави Україна у серпні 1991 р. розпочинається третій етап організації наукової роботи Чернігівського педагогічного інституту. Характерною особливістю його стала поява важливого напрямку підготовки викладачів високої кваліфікації через інститутську аспірантуру. У 90-х роках в педінституті дійшли до системи самозабезпечення кадрами вищої кваліфікації за схемою: студент – спеціаліст – кандидат наук.

Збільшуються обсяги публікації наукової продукції. Науковий потенціал викладачів інституту дав змогу створити науково-дослідницькі осередки та наукові школи під керівництвом провідних професорів інституту.

**Публікації, які розміщено у вітчизняних
фахових виданнях:**

1. Формування навчально-матеріальної бази Чернігівського педагогічного інституту (1954-1998 рр.) // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць. Вип. 84(№5). К., 2014. С. 113 – 117.
2. Формування викладацького складу та контингенту студентів Чернігівського педагогічного інституту (1954-1982 рр.) // Сіверянський літопис. Всеукраїнський науковий журнал. 2014. №5. С. 383 – 389.
3. Формування структури факультетів Чернігівського державного педагогічного інституту (1954 – 1998 рр.) // Збірник наукових праць «Сіверщина в історії України». Київ-Глухів. Вип. 8, 2015. С. 319 – 322.
4. Процес формування структурних підрозділів Чернігівського державного педагогічного інституту (1954 – 1998 рр.) // Сіверянський літопис. Всеукраїнський науковий журнал. 2015. №2. С. 171 – 189.
5. Контроль за організацією навчальної діяльності Чернігівського державного педагогічного інституту // Сіверянський літопис. Всеукраїнський науковий журнал. 2015. №5. С. 116 – 124.
6. Навчально-методична робота Чернігівського педагогічного інституту (1954 – 1998 рр.) // Сіверянський літопис. Всеукраїнський науковий журнал. 2015. №6. С. 180 – 196.
7. Чернігівський державний педагогічний інститут (1954 – 1998 рр.): джерелознавчий аспект // Збірник наукових праць «Сіверщина в історії України». Київ-Глухів. Вип. 9, 2016. С. 527 – 529.
8. Професійна підготовка майбутніх учителів у Чернігівському державному педагогічному інституті (1954 - 1998рр.) // Сіверянський літопис. Всеукраїнський науковий журнал. 2016. №3. С. 189 – 199.
9. Основні напрямки наукової роботи в Чернігівському державному педагогічному інституті (1954 – 1998 рр.) // Сіверянський літопис. Всеукраїнський науковий журнал. 2016. №5. С. 161 – 173.

Стаття у закордонному періодичному виданні:

10. Организация педагогической практики в Черниговском государственном педагогическом институте (1954–1998гг.) // Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. 2016. № 2(95). С. 10 –16.

Монографія:

11. Історія Чернігівського національного педагогічного університету у біографіях його керівників. К.: СПД Чалчинська Н.В., 2016. – 416 с. (у співавторстві з А. Боровиком).

**Праці, які додатково відображають результати
дисертаційного дослідження:**

12. Черноус В.– останній директор Чернігівського учительського інституту (1953-1954pp.) // Матеріали науково-практичної конференції «Треті Фльорівські читання». ЧНПУ, 2013. С. 74 – 76.
13. Роль Костарчука В.М. у формуванні навчальної бази Чернігівського педагогічного інституту // Міжнародна науково-практична конференція: матеріали виступів. Чернігів: Десна Поліграф, 2014. С. 47 – 51.
14. Формування навчальної бази Чернігівського педагогічного інституту за період управління ним О.Ф. Явоненком // Міжнародна науково-практична конференція: матеріали виступів. Чернігів: Десна Поліграф, 2015. С. 40 – 43.
15. 1981-1982 навчальний рік у історії Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т.Г.Шевченка // Матеріали науково-практичної конференції «Четверті Фльорівські читання». ЧНПУ, 2015. С. 17 – 19.
- 16.«Organization of students' scientific and research work at Chernihiv teachers-training institute during 1954 – 1998» // Materials of the XII International scientific and practical conference fundamental and applied science – 2016. October 30 - November 7, 2016. Sheffield. Volume 3. P. 35 – 40.

АНОТАЦІЯ

Боровик М.А. Чернігівський державний педагогічний інститут в системі підготовки педагогічних кадрів (1954 – 1998 pp.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2017.

У роботі вперше комплексно досліджено процес реорганізації та функціонування Чернігівського державного педагогічного інституту в системі вищої педагогічної освіти України. На основі широкого кола джерел, значна частина яких уперше запроваджується до наукового обігу, висвітлено реорганізацію педагогічної освіти від учительського до педагогічного інституту та створення навчально-матеріальної бази ВНЗ. Охарактеризовано процес структурування ЧПІ, що сприяло вирішенню навчально-виховних завдань. З'ясовано шляхи формування викладацького складу та контингенту студентів. Розкрито організацію навчально-методичної роботи викладачів та зміни в організації педагогічної практики. Досліджено роль і місце зовнішнього контролю за організацією навчально-виховного процесу і виявлено основні напрямки наукової роботи у ВНЗ.

Ключові слова: Чернігівський державний педагогічний інститут, навчально-матеріальна база, кафедри, факультети, професорсько-викладацький склад, студенти, навчально-методична і наукова робота.

АННОТАЦИЯ

Боровик Н.А. Черниговский государственный педагогический институт в системе подготовки педагогических кадров (1954 – 1998 гг.) – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина. Харьков, 2017.

В работе впервые комплексно исследован процесс функционирования Черниговского государственного педагогического института в системе высшего педагогического образования Украины. На основании широкого круга источников, значительная часть которых впервые вводятся в научный оборот, показана реорганизация педагогического образования от учительского до педагогического института. Созданная за время жизнедеятельности учебно-материальная база соответствовала нуждам высшего учебного заведения педагогического направления и обеспечивала необходимые условия работы, обучения, проживания и отдыха студентов.

В работе установлено процесс формирования структурных подразделений учебного заведения, показано, что количество факультетов и кафедр в значительной степени зависело от нужд украинской школы в квалифицированных педагогических кадрах, что давало возможность выполнять поставленные перед педагогическим коллективом задачи.

Показаны пути формирования преподавательского состава и контингента студентов. Кадровое обеспечение преподавателей соответствовало установленным параметрам для высших учебных заведений четвёртого уровня аккредитации. За время деятельности педагогический институт подготовил больше 21 тысячи учителей различных специальностей.

Раскрыто организацию учебно-методической работы преподавателей и создание системы организации педагогической практики. Исследовано роль и место внешнего отраслевого контроля за организацией учебно-воспитательного процесса. Определены основные направления научной работы в институте.

Ключевые слова: Черниговский государственный педагогический институт, учебно-материальная база, кафедры, факультеты, профессорско-преподавательский состав, студенты, учебно-методическая и научная работа.

ANNOTATION

Borovyk M.A. Chernihiv State Pedagogical Institute in the system of training of teaching staff (1954 - 1998). – Qualifying scientific work as manuscript.

Thesis for a candidate degree in historical sciences (Doctor of Philosophy) in specialty 07.00.01 – History of Ukraine. – Chernihiv T.Shevchenko National Pedagogical University – Chernihiv, 2017.

The process of reorganization and functioning of Chernihiv State Pedagogical Institute in the system of higher pedagogical education of Ukraine has been thoroughly investigated for the first time. On the basis of a wide range of sources, great part of which is firstly introduced in the scientific circulation, the reorganization of pedagogical education from the teacher to the pedagogical institute and creation of educational and material base of a higher educational establishment are highlighted. Structuring process of CPI has been characterized, which helped to solve teaching and educational tasks. Ways of formation of teaching staff and students are determined. Organization of teachers' teaching and methodological work and changes in organization of teaching practice are revealed. The role and place of external control over the organization of educational process and the main directions of scientific work of a higher educational establishment are revealed.

Key words: Chernihiv State Pedagogical Institute, educational and material base, departments, faculties, academic teaching staff, students, teaching and methodological and scientific work.